

Jůza, Vilém

Několik plánů moravských stavebních památek

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. F, Řada uměnovědná. 1961, vol. 10, iss. F5, pp. 379-383

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110664>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VILÉM JŮZA

Několik plánů moravských stavebních památek

Využívám této příležitosti, abych zveřejnil soubor zajímavých plánů z 18. století, uložený v pobočce Státního archívu v Olomouci pod signaturou Konsistorní archív G 1, který výrazně osvětluje vznik či stavební vývoj několika moravských uměleckých památek.¹ Ve většině případů nám tyto plány názorně dokumentují původní podobu dnes zaniklých či přestavbou porušených středověkých památek a mají proto cenu i pro studium naší středověké architektury.

Hulín

Vzácná pozdně románská architektura farního kostela v Hulíně značně utrpěla v roce 1747 zhoubným požárem, o kterém píše 28. srpna téhož roku tehdejší hulínský farář Kryštof Jan Kořiske olomoucké konsistoři ve své žádosti o povolení použít peněz na opravu chrámu. Dne 13. července v 9 hodin večer vypukl v kostele oheň, jemuž padla za oběť nejen krytina a krovy, ale i varhany. Tehdy zednický mistr usoudil, že by bylo vhodné využít opravy chrámu zároveň k jeho rozšíření. Rozpočet na přestavbu vypracovali kroměřížský zednický mistr Jan Klímek a tesařský mistr Josef Wallaer, rovněž z Kroměříže. Výdaje na přestavbu měly dosáhnout částky 5.415 zl. Plán krovu je podepsán tesařem Wallnerem, plány stavební úpravy podepsány nejsou. Je však značně pravděpodobné, že jejich autorem je zmíněný zednický mistr Jan Klímek. Farní kostel v Hulíně byl skutečně v následujících letech přestavěn a zvětšen (s přestavbou bylo započato až v r. 1749), avšak jeho dnešní podoba neodpovídá žádně z obou původně navrhovaných variant úpravy. Zřejmě tedy došlo ještě k další změně projektu. Z publikovaných hulínských plánů mají pro nás zvláštní cenu především půdorysy, neboť je na nich zakreslena původní podoba románského kněžiště, tvořeného jedním polem obdélníkového půdorysu a mírně zúženou půlkruhovou apsidou.

Plán se dvěma půdorysy s variantami navrhované barokní
úpravy farního kostela v Hulíně

Označeno na zadní straně plánu „Hullainer Kirche“. Papír 512×400 mm. Vodní značka v podobě trojlístku. Rýsováno tuší, původní základové zdivo položeno světle okrovou barvou, navrhované úpravy růžovou. Měřítko bez popsaní. Plán je orámován silnou černou linkou.

Nárys boční fasády farního kostela v Hulíně
úpravy farního kostela v Hulíně

Plán je neoznačen. Papír 457×414 mm. Vodová značka v podobě trojlístku. Rýsováno tuší, stínováno světle šedou, sedlová střecha kostela, zastřešení předsíně a šnekového schodiště a šikmá plocha opěrného pilíře věže položeny růžovou, spodní okraj celého nárysu obtažen žlutozelenou konturou. Měřítko neudáno, shodné s plánem půdorysů. Plán je orámován jedinou silnou černou čarou.

Plán krovu nad barokní přestavbou farního kostela v Hulíně

Plán signován „Joseph Walner Fürstl. zimmer Meister in Cremsier“ a opatřen legendou „A: das Kleine Thürml, B: der bundt oder Dach Shtull, C: der Shmellere bundt, D: der halb bundt, E: der gantze wercksatz, F: die Dachwandt oder Rauterwerck, G: die henckseillen und Restl darauff die balgen Ruen“. Papír 267×451 mm s vodní značkou I V. Obvodní zdivo položeno růžovou, trámy podle funkce světle modrou, žlutou, šedou a růžovou, sanktusník

stínován modrou a žlutou. Měřítka 1 — 5. Plán je orámován jednou silnou a dvěma slabšími linkami.

Moravská Třebová

Gotický farní kostel v Moravské Třebové byl zničen při velkém požáru města 13. května r. 1726. Nákladem knížete Josefa Jana Ádama z Lichtenštejna byl v následujících letech obnoven a při té příležitosti dosti značně barokně přestavěn. Publikovaný půdorys chrámu s vyznačenou přestavbou, přiložený k žádosti třebovského děkana Jana Ant. Stehra z roku 1729 olomouckému generálnímu vikáři, dokládá nám charakter této přestavby, neboť jsou zde šedomodrou barvou zaznačeny úseky starého zdiva a novostavba je položena červeně. Z obvodního zdiva gotického kostela bylo při barokní obnově chrámu použito obvodního zdiva kněžiště, jehož opěrné pilíře i pod přestavbou dodnes nápadně upozorňují na středověký původ stavby, větší část jižní stěny lodi a západní průčelí, které však byla prolomeno, aby mohlo být alespoň zčásti použito při výstavbě barokní krucht, věž a úsek severní stěny lodi západně od věže. Chrám byl prodloužen k západu zbudováním nového průčelí s bočními schodišti, takže v prostoru mezi průčelím původním a novým vznikla kruchta. Prostor lodí byl pak rozčleněn zbudováním arkád pro boční kaple. Nově musela být vystavěna východní stěna lodí a úsek severní stěny východně od věže, byla vybudována nová sakristie, šneková schodiště při věži a zřízeny kaple vně presbyteria. Ze však i proti tomuto plánu byly provedeny jisté menší změny, dokládá jak půdorys kostela uložený ve farní kronice v Mor. Třebové, tak i dochovaný stav. Ostatně vztah barokních přestaveb ke stavbě gotické, případně k renesanční opravě po požáru r. 1541, může osvětlit jen analýsa stavby samé.

Plán však je pozoruhodný ještě pro jednu zajímavost. Upozorňuje nás totiž na situaci a podobu zaniklé kaple sv. Markéty,² o jejíž zboření žádal 21. XII. 1729 třebovský děkan Stehr, protože prostor mezi ní a nově vystavěnou sakristií byl tak úzký, že zabraňoval při církevních slavnostech procesím obcházejícím kostel. Právě tento nedostatek měl ilustrovat publikovaný plán, tvořící přílohu k žádosti. Kaple svým zajímavým osmiúhelníkovým půdorysem naznačuje pravděpodobnost středověkého založení. Pro její blízkost u kostela lze předpokládat, že byla kaplí hřbitovní a není vyloučeno, že se jednalo o karner, čemuž by některé okolnosti u Moravské Třebové přisvědčovaly. Můžeme tedy říci, že dochovaný plán je jedním z důležitých pramenů k středověké kapitole dějin Moravské Třebové.

Půdorys farního kostela a kaple sv. Markéty v Moravské Třebové

Plán bez označení, pouze s popisujícím textem v půdorysu kaple „Capella S. Margarithe V. et M.“ a s označením vzdálenosti kaple od sakristie kostela „7 Schuh“. Papír 387×540 mm. Vodová značka: erbovní štít s parohy. Rýsováno inkoustem, starší zdivo zachované při barokní úpravě položeno šedomodrou barvou, zdivo barokních úprav růžově. Měřítka bez popsaní je orámováno slabou linkou.

Vojkovice

Komendátní kostel sv. Vavřince ve Vojkovicích u Židlochovic patří díky své síťové klenbě k našim umělecky nejhodnotnějším pozdně gotickým památkám. I tento kostel prošel složitějším stavebním vývojem, k jehož poznání nám pomáhají nalezené plány. Pocházejí z konce roku 1739 a byly přílohou k žádosti židlochovického děkana Antonína Stanislava Suchánka o povolení přestavby presbytera, či vlastně k zboření starého a vystavění nového. Svoji žádost děkan zdůvodňoval tím, že dosavadní kněžiště nevyhovovalo ani velikostí, ani vzhledem a pak i pro jeho umístění „stranou“. Povolení přestavby bylo poskytnuto a nové kněžiště

podle plánu vybudováno, takže o původní podobě kostela před barokní úpravou nám dává jasnou představu již jen dochovaný plán. Je ovšem zřejmé, že první přestavbou prošel kostel již v pozdní gotice a na tu nám přirozeně plány odpověď nedávají, i když ji usnadňují poskytnutím přesné podoby původního kněžiště.

Púdorys původního kostela ve Vojkovicích

Označeno nápisem „Haec est forma et simetria moderni presbyterii“. Papír 212×275 mm. Vodová značka: lilie. Rýsováno inkoustem, zdivo položeno růžově, oltáře ředěným inkoustem. Měřítka bez popsání. Plán je orámován silnou a slabou černou linkou.

Púdorys kostela ve Vojkovicích s nově navrhovaným kněžištěm

Označeno nápisem „Haec est forma et simetria neo-futuri presbyterii cujus mutatio petitur ad hanc normam“. Papír 198×275 mm. Bez vodové značky. Rýsováno inkoustem. Staré zdivo položeno růžovou; nové položeno řidce ředěným inkoustem, oltáře tmavší. Měřítka bez popsání. Plán je orámován silnou a slabou černou linkou.

Uherské Hradiště

Dne 18. března 1735 žádal hradištský děkan Tomáš Xaver Laštovka olomouckou konsistoř o povolení postavit zeď kolem tehdejšího-farního kostela sv. Jiří. Pro dokreslení situace přiložil publikovaný plán. Dnes nás již nezajímají spory, které děkan pro tuto stavební akci vedl s velitelem městské pevnosti. Zajímá nás půdorys vlastního chrámu, který je v mnohém směru podrobnější než plány dosud známé a pomáhá k rozřešení některých důležitých sporných otázek spojených s touto přední, dnes zaniklou hradištskou památkou.

Púdorys náměstí v Uherském Hradišti s farním kostelem sv. Jiří, strážnicí, kašnou a kanalisací

Bez označení, s nápisy „N. 1. Haupt Wacht, N. 2. S. V. obrtritt, N. 3. Alte Kirchen mauer, N. 4. gräbern, N. 5. die neüe inauer weliche soll gebaut werden, N. 6. Distantz 12. Klofter, N. 9. Distantz 33 Klofter, N. 10. Distantz von der Hauptwacht 6 Klofter, N. 11. Die Kirchen. N. Der Platz von der Kirchen mauer, bies zu der neüer soll ertragen andert halbe Klofter. Origens, Meridies, Occidens, Septemtrio“. Na zadní straně „L. A.“. Papír 410×345 mm. Vodní značka v podobě I L. Rýsováno tuší, zdivo položeno šedou, hlavní kanál ze strážnice červenou. Měřítka neudáno.

Zdounky

Farní kostel Nejsv. Trojice ve Zdoukách ztratil svoji gotickou podobu ve čtyřicátých letech 18. století. Byl totiž tehdy již v tak špatném stavu, že roku 1744 byl nucen zdounecký farář František Jevický žádat konsistoř o povolení přestavby, jejíž náklady nesli tehdejší patroni, jezuité v Uherském Hradišti. Od roku 1745 pak stavbu prováděl zdislavický zednický mistr František Baruš, který chrám prodloužil, zaklenul a vybavil novými oltáři. Přestavba však nebyla provedena podle plánu. Kručta byla podklenuta jediným obloukem místo navrhovaných dvou podpěrných pilířů a asi z finančních důvodů nebyla provedena navrhovaná důsledná barokizace věže. Zda je autorem publikovaného plánu zdislavický zednický mistr Baruš nelze s jistotou říci, neboť plán není ani signován, ani provázen výmluvným průvodním materiálem. Vzhledem k typicky provinčnímu charakteru navrhované úpravy a dosti neobratnému provedení výkresu lze tuto možnost připustit. Zbarokizovaná podoba chrámu se však nedochovala, ustoupila radikální přestavbě chrámové lodi v roce 1934.

Plán barokní úpravy kostela ve Zďounkách

Plán obsahuje půdorys a perspektivní pohled na kostel. Bez označení, praporek na špičce věže nese datum 1744. Papír 295×425 mm. Bez vodové značky. Plán je orámován jednou silnou a dvěma slabými černými čarami. Rýsováno tuší. Půdorys — staré zdivo položeno světle šedou, navrhované úpravy růžovou. Pohled — členicí články položeny světle modrou, střecha kostela i věže světle červenou, okna a vchody černou, štukové ozdoby v průčelí žluté, vše šedě stínováno. Měřítko 1 : 8.

Stará Voda

Farní a konventní kostel sv. Jakuba V a Anny ve Staré Vodě, který je dílem architekta G. P. Tenčally, patří svou centrální dispozicí mezi významné stavby moravského baroka. Jeho původní podoba byla však z hlediska prostorového účinku závažně změněna pozdější přestavbou kněžiště, která porušila centrálnost chrámového interiéru a tím základní myšlenku architektonického návrhu. Plán dokumentující původní podobu kostela a navrhovanou přestavbu tvořil přílohu k žádosti libavského faráře Františka Töpferweina o povolení navrhované úpravy. Žádost ze dne 23. května 1761, adresovaná olomoucké konsistoři, byla zdůvodněna temností starého kněžiště, pro kterou je prý stěží možno na oltáři rozeznat obraz, a proto potřebou učinit něco pro nádheru chrámu. Proto je také zdůrazněna nutnost zbudovat nová okna na oratoři a upravit hlavní oltář. V následujících letech byla navrhovaná úprava podle plánu provedena.

Půdorys kostela ve Staré Vodě s návrhem přestavby kněžiště

Plán označen nápisy „Alter Kirchen Plan in Alt-Wasser. Neu anbauendes Presbyterium“. Papír 343×402 mm s přilepeným návrhem přestavby 107×74 mm. Vodová značka: Znak s loveckou trubkou, pod ním C & I HONIG. Rýsováno tuší, stínováno kresbou. Zdivo kostela položeno světle šedou, zdivo navrhované úpravy růžovou. Měřítko neudáno. Plán je orámován silnou a slabou černou linkou.

Moravské Prusy

Publikované plány se vztahují k přestavbě farního kostela P. Marie v Moravských Prusích u Vyskova. Místní farář Martin Putiner žádal konsistoř o povolení této stavební akce dne 19. XI. 1733 se zdůvodněním, že se starý farní kostel stářím rozpadá, neboť velmi dlouho stojí bez oprav. V následujících letech provedená přestavba, na niž poskytl stavební materiál patron kostela slavkovský hrabě Kaunic, se však dosti značně liší od původního návrhu dokumentovaného plány. Kdo je autorem původního návrhu nelze bezpečně říci, ale se značnou pravděpodobností je jím hraběcí kaunicovský stavební ředitel Václav A. Petrucci, který podepsal rozpočet na veškeré řemeslnické práce potřebné pro přestavbu. Málo obvyklý půdorysný typ kostela by svědčil pro architekta větších zkušeností.

Půdorys kostela v Moravských Prusích — návrh přestavby

Plán neoznačen, nápis „Colore subnigro signatum fundamentum vetus aedificium significat“. Papír 187×300 mm, bez vodové značky. Rýsováno inkoustem, základové zdivo položeno šedou, základové zdivo navrhované přístavby šedočervenou, oltáře a schodiště okrovou barvou. Měřítko bez označení.

Nárys fasády kostela v Moravských Prusích a přiléhajících zdí s vchody

Plán neoznačen. Papír 201×321 mm. Vodová značka: orlice. Rýsováno inkoustem, stínováno světle šedě, průčelní stěna položena šedorůžovým tónem, členění ponecháno bílé, podnože

okrové, ostění oken, vchodů a římsy nad vchody v ohradní zdi hnědé, hlavice pilastrů a kříž na vrcholu věžní bání žluté, věžní bání a stříšky nad hlavní římsou a ohradní zídou červené. Měřitko neudáno, shodné s půdorysem.

P o z n á m k y

¹ Pracovníkům pobočky Státního archívu v Olomouci Dr. Bistříckému a Dr. Kouřilovi děkuji za laskavé umožnění studia materiálů a plánů.

² Tím je opravena mylná domněnka, že kaple stála při západním průčelí chrámu a byla zbořena při jeho přestavbě (viz R. Híkl, Moravská Třebová, Mor. Třebová 1949, str. 27).

ZDENĚK KUDELKA

Přestavba kostela v Brňanech roku 1740

Filiální kostel sv. Michala v Brňanech na Vyškovsku byl v roce 1740 téměř úplně přestavěn. Současně byl opatřen novými oltáři, sochařskou a maličskou výzdobou. Práce provedli stavitel Bedřich Hagendorfer a sochař Jan Jiří Schaubergér. Jejich rozpočty se zachovaly ve Státním archívu v Olomouci, AČO G1/198.

Consignation.

Der annoch notwendiger arbeit zur Verfertigung der Bründlitzer Kirchen nechst der Stadt Wüschaw, wie auch deren unten specificirten Materialien samt Maurer und Zymmerleit Unkosten notwendig, nemlichen:

1mo. Die ganze Kirchen, wie auch in Turm föllich zu gewelben.

2do. Eine ganze neye Stiegen auf das Chor bis unter das Dach.

3tio. Zwey neye Seytenaltar nebst denen Stoken zu mawern kommen.

4to. Die ganze Kirchen zu pflastern.

5to. In- und auswendig zu putzen.

6to. In dem Praesbiterio den alt-vötterischen[sic!] völlich zerissenen Schwiel-pogen ney-zumachen.

7mo. Die ruinirte Mauer um den Freyhof[sic!] zu reparieren.

8vo. Die ganze Schkarpen mit Mawerzügl zu decken.

9no. Das Baynhaus (weylen solches ganz an denen mit Stroh gedäckten Bawern Häusern angebauet) mit Dachzügeln zu decken.

Folgen nun darzu die notwendige Baumaterialien und andere Unkosten, nemlich.

	fl.	kr.
Kollich[sic!] 200 Metzen, jeden M. a 12 kr. extragt	40	—
Mawerzügel 20.000, jedes Tausend a 3 fl.	60	—
Dachzügel 7.000, das Tausend a 6 fl.	42	—
Fuhrlohn von Mawer und Dachzügl	18	—
Von 120 Fuhrn Sand, jede Fuhr a 10 kr.	20	—
Holz zum gerist, wie auch unten die Poksteller 25 Stuk	16	—
Ancker eysen und Clammern 8 Centen	48	—
Dem Schnüt Macher lohn	18	—
Breter zum gerüst und Pokstellen 4 Schok, jede Sch. a 6 fl.	24	—
Bat nägl 15 Schok, jede Sch. a 12 kr.	3	—